

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 10-482 група
Спеціальності: 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»
Панченко Олександр Ігорович

Керівник к.ю.н., доц. Гавловська А.О.

Рецензент д.ю.н., проф. Шкута О.О.

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загальнотеретичні основи правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях.....	5
1.1. Категоріально-понятійний апарат правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі бойових діях.....	5
1.2. Права військовослужбовців як передумова їх ресоціалізації..	10
РОЗДІЛ 2. Програми ресоціалізація військовослужбовців після участі у бойових діях.....	16
2.1. Програми правової, медичної та психологічної допомоги військових після участі у бойових діях.....	16
2.2. Програми соціально-професійної адаптації та навчання військовослужбовців після участі у бойових діях.....	20
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження питання правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях полягає у тому, що ресоціалізація розуміється як процес засвоєння нових соціальних статусів та ролей, зміни цінностей і знань на кожному етапі життя людини, повторного включення особи до суспільства з урахуванням зміни обставин життя (зокрема після перебування нею в екстремальних умовах бойових дій). Тобто ресоціалізація застосовується у тих випадках коли мова йде про повернення особи до соціального життя після періоду, коли вона перебувала в умовах які викликали її соціально дезадаптацію або порушення певних соціальних норм. Ресоціалізація військовослужбовців означає відновлення їх соціального психологічного та професійного статусу після участі у бойових діях.

Окремі аспекти специфіки воєнних дій, їх впливу на військових та правового механізму ресоціалізацій військовослужбовців після участі у бойових діях досліджували такі науковці, як: В.С. Бастричев, С. Борисюк, І. Воронченко, О.Дейнега, І.Колесник, Е.Костишин, Р.М. Матушак, С.Митченко, Б.Я. Надь, Н.О.Островська, О.П.Романів, О.Семененко, О. Стародуб А.П. Чапляк та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено Постановою загальних борів НАПрН України від 26.03.21 р. від 12-21), тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації – 0124U002381). Тему

кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ №199-Д/200-Д від 05.04.2024 р.).

Мета кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях.

У відповідності до мети було формовано наступні завдання:

- 1) визначити категоріально-понятійний апарат правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях;
- 2) проаналізувати права військовослужбовців як передумови їх ресоціалізації;
- 3) систематизувати нормативно-правове регулювання ресоціалізації військових після участі у бойових діях;
- 4) розкрити особливості програм правової, медичної та психологічної допомоги військових після участі у бойових діях;
- 5) охарактеризувати програми соціально-професійної адаптації та навчання військовослужбовців після участі у бойових діях

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері соціального захисту військовослужбовців.

Предметом дослідження є правовий механізм ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях.

Методи дослідження. Тематика кваліфікаційної роботи зумовила необхідність застосування відповідного методологічного апарату науки, зокрема: загальнонаукового діалектичного методу, наукового правового аналізу, окремих загальнофілософських методів, функціонального системно-структурного методу, комплексного методу, формально-догматичного методу та ін.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження й складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ

1.1. Категоріально-понятійний апарат правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях

Категоріально-понятійний апарат правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях включає в себе такі поняття як «ресоціалізація», «військовослужбовець», «бойові дії» та «правовий механізм». Розглянемо конкретно кожен із зазначених термінів.

Ресоціалізація – це процес засвоєння нових соціальних статусів та ролей, зміна цінностей і знань на кожному етапі життя людини, повторне включення особи до суспільства з урахуванням зміни обставин життя, зокрема, після перебування нею в екстремальних умовах бойових діях. Тобто ресоціалізація застосовується у тих випадках коли мова йде про повернення особи до соціального життя після періоду коли вона перебувала в умовах які викликали її соціально дезадаптацію або порушення певних соціальних норм. Так, ресоціалізація військовослужбовців означає відновлення їх соціального психологічного та професійного статусу після участі у бойових діях.

Поняття ресоціалізації тісно пов'язується в соціології і психології з таким станом як десоціалізація особи. Так, на думку американського соціолога Ірвінга Гофмана ознаками десоціалізації в екстремальних умовах є наступне:

- 1) соціальна ізоляція від зовнішнього світу;

2) спілкування з одними і тими ж людьми з якими особа працює та відпочиває;

3) втрата колишньої особистої ідентифікації, яка здійснюється через певні ритуали (наприклад для військовослужбовців - це прийняття присяги, переодягання у військову форму);

4) перейменування особи, заміна старого імені на певний статус (наприклад військовослужбовець отримання позивного);

5) зміна обстановки життя особи на нову більш знеособлену;

6) відвикання від старих цінностей, звичаїв, звичок та привикання до нових;

7) втрата свободи дії (наприклад для військовослужбовців обов'язковим є дотримання військового статуту та законодавства, яке регулює проходження військової служби, виконання наказів командирів та інше) [1, с.127].

Ресоціалізація військовослужбовців передбачає застосування і вжиття різноманітних заходів, які спрямовані на повернення їх до цивільного життя та адаптації післявоєнного досвіду.

Серед таких заходів ресоціалізації військовослужбовців після бойових дій виділяють:

1) психологічну підтримку (надання професійної психологічної допомоги та консультування військовослужбовців для покращення їх психологічного стану відновлення психічної стійкості)

2) професійну перекваліфікацію (навчання з метою набуття нових професійних навичок або оновлення існуючих навичок, для забезпечення можливості служити в інших підрозділах, якщо бойові поранення не дають змогу безпосередньо брати участь у бойових діях або працювати у цивільній сфері після звільнення з лав збройних сил України);

3) соціальну адаптацію сприяє реінтеграції військовослужбовців у суспільство (зокрема, вживаються заходи щодо

пошуку житла, роботи, навчання та інших аспектів повсякденного життя);

4) медичну реабілітацію спрямована на медичну допомогу та відновлення фізичного здоров'я і функцій організму військовослужбовця після отримання травм у поранень у бойових умовах;

5) підтримку у вирішенні юридичних питань, пов'язаних з їх статусом, правами і допомогою з соціальними виплатами з боку держави.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03 1992 р. дає наступне визначення поняття «військовослужбовці – це особи які проходять військову службу» [2], а також закріплює положення у згідно з яким «до військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства які відповідно до закону проходять військову службу у Збройних Силах України Національній гвардії України та Державній Спеціальній службі транспорту» [2]. Важливо також зазначити, що окрім військовослужбовців Збройних сил України та інших військових формувань, окремий правовий статус військових мають представники територіальної оборони, адже фактично добровольче формування територіальних громад де юре не входять до складу Збройних Сил України та Національної гвардії України. Проте Закон України «Про основи національного спротиву» дозволяє застосування територіальної оборони в районі ведення бойових дій та використання усіх видів озброєння ЗСУ для здійснення опору. Добровольчі батальйони, які беруть безпосередню участь у бойових діях відносяться до підпорядкування регулярних військових частин ЗСУ, що прирівнює бійців територіальної оборони до військовослужбовців у їх правах та привілеях [4]. Так ст. 1 даного закону визначає, що «доброволець Сил територіальної оборони Збройних Сил України - громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, який перебуває в Україні на законних підставах впродовж останніх п'яти

років та на добровільній основі зарахований до проходження служби у складі добровольчого формування Сил територіальної оборони Збройних Сил України» [3].

Третім елементом категоріального понятійного апарату правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях виступає саме поняття «бойові дії». Відповідно до теорії воєнного мистецтва бойові дії розглядаються як узгоджені за метою, завданнями, місцем та часом специфічні дії стратегічних та оперативних воєнних об'єднань і з'єднань що проводять за єдиним задумом і планом для виконання окремих бойових завдань [5]. Бойові дії є елементами загальних воєнних дій, які застосовуються під час підготовки нових операцій та боїв і характеризується специфічним виконанням завдань різноманітними засобами та силами, поєднуючи два види воєнних дій - наступ і оборону [6].

Наприклад, на нормативно-правовому, рівні поняття бойові дії зокрема закріплено у Наказі Служби безпеки України «Про затвердження Порядку виплати винагороди військовослужбовцям Служби безпеки України за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду» [7]. Бойові дії можуть включати в себе різні види бойових операцій, оборонні дії, наступальні атаки, розвідувальні операції, забезпечення безпеки операцій щодо визволення полонених, евакуація поранених і т.д.

Військовослужбовці які брали участь у бойових діях отримують статус учасника бойових дій.

Зокрема, відповідно до українського законодавства учасниками бойових дій є особи які брали участь у виконанні бойових завдань, щодо захисту Батьківщини. Так, у період проведення антитерористичної

операції та операції об'єднаних сил для стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій і Луганських областях статус учасника бойових дій надається особам які були залучені до проведення таких бойових дій не менше ніж 30 календарних днів, у тому числі за сукупністю днів перебування в районі проведення АТО і ООС. Особам які брали участь у виконанні бойових завдань та вогневого контакту з противником, у проведенні розвідувальних заходів, а також які отримали поранення чи каліцтво, що робить неможливим подальше виконання ними відповідних завдань для здійснення заходів і забезпечення національної безпеки і оборони статус учасника бойових дій надається незалежно від кількості днів проведених в зоні АТО та ООС [8].

Ст. 5 Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначає, що: «учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [12].

Правовий механізм або механізм правового регулювання розуміється, як сукупність правових засобів за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на ті чи інші суспільні відносини у бажаному для неї напрямку. Ключовими елементами правового механізму є:

1) методи правового впливу (метод децентралізованого регулювання та метод централізованого або імперативного регулювання);

2) засоби правового регулювання (зокрема, норми права, суб'єктивні права та об'єктивні обов'язки, акти правозастосування);

3) способи правового регулювання (до них відносяться дозвіл, зобов'язання, заборона);

4) предмет та сфера правового регулювання (до них відносяться правовідносини в яких індивідуалізується положення відповідної правової норми, конкретизуються суб'єктивні юридичні права, обов'язки, повноваження та юридична відповідальність суб'єктів правовідносин).

Отже, враховуючи зазначене вище ми можемо дати наступне визначення поняття правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях - сукупність правових засобів державного впливу на відносини в сфері ресоціалізації військовослужбовці, які проходять військову службу і брали участь у бойових діях та здійснювати відповідні завдання для забезпечення національної безпеки і оборони України.

1.2. Права військовослужбовців як передумова їх ресоціалізації

Понад 40 нормативно-правових актів врегульовують правовий статус військовослужбовців, в тому числі до систем нормативно-правових актів входять акти різної юридичної сили, зокрема, Конституція, кодекси, закони, підзаконні нормативно-правові акти. Серед них слід відмітити наступні нормативно-правові акти: Конституція України, Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р., Закон України «Про соціальний правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 р., Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р., Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12. 1991 р. та ін.

Серед міжнародно-правових актів, які визначають правовий статус військовослужбовців, їх права та інтереси виділяють, зокрема, Конвенцію про права людини, Міжнародний пакт про громадянські

політичні права, Додаткові протоколи Женевської конвенції, Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини в умовах воєнного стану або загрози війни, Конвенція про військовополонених та ін.

Для всіх військовослужбовців встановлюється єдина система правового та соціального захисту з урахуванням відповідності їх посад, військового звання, тривалості військової служби, кваліфікації та ін.

Серед основних прав військовослужбовців виділяють: право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, право на вибір місця проживання та виїзд за кордон; право на отримання грошового забезпечення; право на продовольче та речове забезпечення; право на отримання підйомної допомоги та отримання добових при переїзді на нове місце служби, право на визначення тривалості службового часу і часу відпочинку, право на відпустку, право на охорону здоров'я, медичну і соціально-психологічну допомогу, право на забезпечення жилим приміщенням, право на освіту, право на безплатний проїзд та відшкодування витрат на відрядження, право на звільнення від штрафних санкцій та пені за невиконання зобов'язання, право особи на звільнення з військової служби, право на пенсійне забезпечення, право на правову допомогу, право на рівні права у соціально-економічній сфері, право на отримання статусу учасника бойових дій, право на отримання одноразової грошової допомоги, право на відшкодування шкоди та інші [14].

На нашу думку, ресоціалізації військовослужбовців після бойових дій відноситься до категорії соціального захисту. Соціальні послуги в цій сфері надаються військовослужбовцям в порядку визначеним чинним законодавством України. Соціальні послуги можуть надаватися як періодично за звернення або за необхідністю так і шляхом здійснення соціального супроводу (наприклад, в межах забезпечення комплексної допомоги у вирішенні проблеми ресоціалізації такі послуги надаються за принципом добровільного вибору отримання чи відмови

від них та з урахуванням терміну необхідного для вирішення проблеми ресоціалізації).

Одним із складових системи прав військовослужбовців є право на соціальний захист який включає в себе низку прав і гарантій, що спрямовані на забезпечення соціального благополуччя та безпеки військовослужбовці. Стаття 46 Конституції України закріплює право громадян на соціальний захист та містить наступне положення «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [9]. Дана норма містить таку конструкцію, як «та в інших випадках передбачених законом», що застосовується у так званих форс-мажорних обставинах коли поняття соціального захисту повинно розширювати свої межі збільшувати сферу свого використання в т.ч. і по відношенню до учасників бойових дій.

Також стаття 17 Конституції України визначає «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [9]. Дане положення знайшло своє відображення у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який покладає на державу обов'язок здійснювати соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей, визначає систему та зміст соціального захисту, механізм забезпечення правових і соціальних гарантій, які зумовлюють реалізацію конституційних прав і свобод даної категорії громадян, задоволення їх матеріальних і духовних потреб, визначення статусу військовослужбовців у суспільстві [10]. Ст. 1-2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає, що «військовослужбовці користуються усіма правами і

свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації» [10].

На нашу думку проблемними напрямками підвищення ефективності соціального захисту військовослужбовців та членів їх сім'ї є:

- 1) недосконалий механізм методики грошового забезпечення військовослужбовців;
- 2) невідповідний рівень забезпечення військовослужбовців та членів сім'ї житлом;
- 3) відсутність в Україні єдиного реєстру учасників бойових дій, який би дозволяв порахувати загальний обсяг матеріальних ресурсів що необхідні державі для забезпечення належного соціального захисту вказаної категорії громадян;
- 4) відсутність єдиного механізму консолідації, координації та об'єднання зусиль мобілізованих, учасників бойових дій, сімей загиблих у справі більш ефективного забезпечення соціального та економічного захисту, надання медичної, правової, психологічної допомоги;
- 5) необхідність вдосконалення системи пільг і компенсації для військовослужбовців та членів сімей;
- 6) відсутня єдиного підходу до психологічної та фізіологічної реабілітації, механізму санаторно-курортного лікування військовослужбовців та ін. [11 с. 13].

Важливим нормативно-правовим актом в сфері реалізації права учасників військовослужбовців в сфері соціального забезпечення є Закон України «Про статус ветеранів війни гарантії їх соціального захисту», зокрема, преамбула закону визначає, що «цей Закон визначає

правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них» [12].

Даний закон закріплює понад 20 різних видів пільг для учасників бойових дій в тому числі:

- винагорода за безпосередню участь у бойових діях і успішне виконання бойових завдань та знищення військової техніки ворога;

- зарахування часу військової служби до загального стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах:

- додаткова відпустка;

- пріоритети працевлаштуванні;

- виплата одноразових грошової допомоги;

- пільгові умови кредитування;

- 75% знижки на оплату комунальних послуг;

- безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту;

- право на першочергове забезпечення житлом та земельною ділянкою для усіх потреб та ін. [12].

Одноразова грошова допомога, як складова соціального захисту військовослужбовців, здійснюється відповідно державою у наступних випадках «Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві, - гарантована державою виплата, що здійснюється особам, які згідно з цим Законом мають право на її отримання» ст.16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [10]. Підстави та умови надання одноразової грошової допомоги військовослужбовців

поділяються на категоріями за такими критеріями, як: за суб'єктами (військовослужбовці, військовозобов'язані, резервісти члени їх сім'ї, утриманці, батьки), за важливістю наслідків для життя і здоров'я (виплати пов'язані із загибеллю військовослужбовця, інвалідність або часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності) [15].

Забезпечення військовослужбовців, осіб рядового та начальницького складу, деяких інших категорій осіб здійснюється на основі відповідної постанови Кабінету міністрів України № 704 від 30.08.2017 р., яка затверджує тарифну сітку розрядів і коефіцієнтів посадових окладів військовослужбовців, визначає додаткові види грошового забезпечення та розміри надбавки за вислугу років та ін. [13].

Отже, правовий статус військовослужбовця є передумовою для реалізації ним низки прав, які умовно можна включити до механізму ресоціалізації військовослужбовця після участі його у бойових діях, та покладає зобов'язання на державу запровадити ефективні механізми такої ресоціалізації.

РОЗДІЛ 2

РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ

2.1. Програми правової, медичної та психологічної допомоги військових після участі у бойових діях

Програма ресоціалізації військовослужбовців після участі в бойових діях реалізуються за такими напрямки як: правова допомога, соціально-психологічна та медична реабілітація, професійна перекваліфікація та навчання, соціальна адаптація, діагностика та оцінка потреб військовослужбовців, підтримка та післяслужбова допомога.

Як зауважує Р.М. Матушак, серед недоліків правового статусу військовослужбовців та проблем правового регулювання реалізації їх прав та інтересів виділяють наступне:

- 1) легалізація правового статусу добровольців, надання медичної допомоги учасникам добровольчих формувань;
- 2) порушення прав військовослужбовців у договірних зобов'язаннях (зокрема, банки нехтують нормами законодавства щодо звільнення військовослужбовців від нарахування пені, штрафів та відсотків за користування кредитом у разі прострочення сплати боргу);
- 3) порушення права військовослужбовців на безкоштовний проїзд у громадському транспорті, оскільки водії часто категорично відмовляються здійснювати пільгове перевезення пасажирів за відповідним посвідченням військовослужбовців;
- 4) порушення прав військовослужбовців в сфері трудових відносин, оскільки керівники підприємства звільняють громадян

призваних на військову службу в ході мобілізації або відмовляють їм у виплаті заробітної плати та ін. [18]

Наявність таких проблем в правовому регулюванні статусу військовослужбовців зумовлює необхідність забезпечення належного рівня правової допомоги даній категорії громадян

Тому, правова допомога військовослужбовцям, яким необхідно роз'яснення питань пов'язаних із службою чи з іншими життєвими ситуаціями, здійснюється системою безоплатної правової допомоги (безоплатна правнича допомога – це «правнича допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел» [16]). Отримати безоплатну правову допомогу можна очно або дистанційно у бюро правничої допомоги.

Система органів безоплатної правової допомоги надає первинну та вторинну правову допомогу. До правових послуг первинної правової допомоги, які надається системою безоплатної правової допомоги відноситься: надання правової інформації; консультації і роз'яснення правових питань, допомога у складанні скарг, заяв та інших документів правового характеру, окрім процесуальних документів. Право на отримання вторинної безоплатної правової допомоги у системі органів безоплатної правової допомоги мають військовослужбовці у статусі учасника бойових дій, ветерана війни, особи із інвалідністю внаслідок війни і учасників війни. Вторинна правова допомога включає в себе захист та здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, складання процесуальних документів та інше.

Система безоплатної правової допомоги надає правову підтримку у наступних питаннях:

- 1) отримання грошового забезпечення;

- 2) оформлення грошової допомоги у зв'язку із пораненням;
- 3) оскарження рішень ВЛК, діяльності органів влади, військових частин;
- 4) використання належної відпустки;
- 5) звільнення із військової служби;
- 6) перерахунки пенсій інших соціальних виплат та пільг;
- 1) вирішення сімейних та соціальних питань та ін. [17]

Медична реабілітація військовослужбовців після участі у бойових діях передбачає повне відновлення психічних та фізичних функцій для повноцінної ресоціалізації у суспільстві. Медична реабілітація складається з наступних етапів: медична діагностика за допомогою якої здійснюється комплексне обстеження військовослужбовця з метою визначення проблемних аспектів стосовно його фізичного стану; хірургічне лікування у випадку наявності серйозних травм чи поранень; медикаментозна терапія, яка ґрунтується на індивідуальному плані лікування військовослужбовців.

Фізична реабілітація військовослужбовців має на меті відновлення їх здоров'я та фізичної активності після травм і захворювань. Основним аспектами фізичної реабілітації є: фізіотерапія та мануальна терапія, психомоторні та функціональні тренування, реабілітація після поранень та травм, адаптація до фізичних обмежень, спортивна реабілітація.

Необхідність соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців після участі у бойових дій зумовлена основним психотравмуючим впливом бойової обстановки в умовах тривалого перебуванням військовослужбовців під впливом специфічного бойового стресу. Слід зауважити, що бойовий стрес в період бою є необхідним для мобілізації ресурсів військовослужбовця, проте має свій негативний

відбиток на психіку військовослужбовця після повернення до мирного життя.

На думку А.П. Чапляк, О.П. Романів, Б.Я. Надь «Психологічна допомога повинна сприяти успішній адаптації військовослужбовця до нових умов життя. Психолог допомагає військовослужбовцям та членам їх сімей відновити й утвердити свої зв'язки з природним, соціальним і культурним просторами життя, структурувати в самосвідомості реальності зовнішнього світу, співвідносячи їх з реальностями внутрішнього світу» [19 с. 59].

Психологічно-соціальна реабілітація допомога військовослужбовцям учасникам бойових дій включає наступні напрямки:

- 1) діагностика синдрому соціально-психологічної дезадаптації військовослужбовців;
 - 2) індивідуальне та сімейне психологічне консультування військовослужбовців;
 - 3) психологічна корекція спрямована на виправлення тих особливостей психічного стану людини, які за прийнятою системою критерії не відповідають оптимальній моделі;
 - 4) навчання навичкам саморегуляції (зокрема, прийомам зняття напруженості за допомогою релаксації, аутотренінгу та інших методів саморегуляції);
 - 5) допомога у професійному самовизначенні в сфері профорієнтації з метою подальшого працевлаштування та отримання освіти;
 - 6) проведення соціально-психологічних тренінгів з метою підвищення соціальної адаптивності військовослужбовців та ін.
- [19 с. 59].

Також, психологічна реабілітація спрямована на подолання таких психологічних труднощів, як посттравматичний стресовий розлад, депресія та тривожність у військовослужбовців після бойових дій.

Зокрема, використовуються такий метод психологічної реабілітації як: підтримка групових сесій, який дозволяє військовослужбовцям спілкуватися з однодумцями, що проходять схожий процес відновлення, відчувати підтримку та допомогу у подоланні військового досвіду. Також, застосовуються терапевтичні методи психологічної реабілітації, зокрема, когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, релаксація та ін., що дозволяє поліпшити емоційний стан військовослужбовців та здатність адаптуватися до нових умов.

2.2. Програми соціально-професійної адаптації та навчання військовослужбовців після участі у бойових діях

Стаття 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту» визначає «учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти і на курси для одержання відповідних професій» [12]. А також, військовослужбовці-учасники бойових дій та члени їх сімей мають право на навчання за кошти місцевого або державного бюджету, соціальні стипендії, пільгові довгострокові кредити на навчання, безоплатне забезпечення підручниками та доступом до Інтернету в освітніх закладах, першочергове поселення та безоплатне проживання у гуртожитках.

Громадські організації та компанії забезпечують можливість участі військовослужбовців учасників бойових дій у власних проектах, зокрема:

- Mate academy - навчання IT-професіях на курсах повного дня без під нашої виплати відсотків від зарплати;
- Школа SEO - отримання навичок з просування сайтів;

- Перший Кембриджський освітній центр - надає пільгові знижки для учасників бойових дій на всі курси англійської мови;
- Приватний університет «КРОК» - надає пільгові знижки для учасників бойових дій на всі навчальні курси [20].

З метою здійснення професійної перекваліфікації та навчання військовослужбовців у структурі Міністерство оборони України створено Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації, який є самостійним структурним підрозділом Національного університету оборони України. Метою діяльності такого центру є забезпечення підготовки і перспективи професійного зростання військовослужбовців, працівників збройних сил та інших категорій осіб.

Програма соціально-професійної адаптації військовослужбовця мають на меті забезпечення професійного навчання, сприяння у працевлаштуванні, наданні інформаційних, консультативних та профорієнтаційних послуг військовослужбовцям.

Основними завданнями таких програм є:

- 1) координація діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій у т.ч. і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та міжнародних організацій у сфері соціальної адаптації військовослужбовців;
- 2) соціальна та професійна адаптація військовослужбовців;
- 3) професійна перепідготовка військовослужбовців;
- 4) інформування військовослужбовців, які звільнилися з ЗСУ про заходи, які здійснюються на державному рівні щодо соціальної і професійної адаптації, поширення інформації щодо стану ринку праці та перспективі його розвитку у певному регіоні, по відношенню до конкретних спеціальностей чи професії які мають попит на ринку праці;
- 5) сприяння працевлаштуванню військовослужбовців, звільнених з лав ЗСУ, та створення умов для професійного навчання за участі державної служби зайнятості та Міністерства оборони України;

б) участь у міжнародних проектах і програмах професійної перепідготовки та навчання військовослужбовців [21].

Зокрема, до міжнародних проектів і програм професійної перепідготовки та навчання військовослужбовців можна віднести наступні:

1. Проєкт «Україна — Норвегія: Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS): мета проєкту «інтеграція моделі професійної перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей і сімей загиблих, розробленої в рамках проєкту «Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їхніх сімей в Україні» в період 2015-2019 років, в державну систему» [23].

2. Програма НАТО-Україна з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців: мета програми – «підтримка України у питаннях соціальної адаптації кадрових військовослужбовців, які бажають пройти перепідготовку, мають змогу обрати курс мовної або економічної дисципліни» [24].

3. Проєкт «Україна – Норвегія. Перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей в Україні» реалізується через систему громадських організацій-партнерів програми, наприклад: ГО «Ліга офіцерів», ГО «Об'єднання військовослужбовців “Лідер”», Науковий парк Київського національного економічного університету, ТОВ «Гермес», Хмельницький центр перепідготовки та соціальної адаптації, НЗ «Британська Рада (Україна), Українсько-баварський менеджмент Трейнінг-центр» та ін. Зокрема, зауважені громадські організації та навчально-наукові центри пропонують курси в сфері менеджменту з продажу, вивчення англійської мови, комунікації інформаційних технологій, ділового адміністрування, комп'ютерної інженерії, дизайну, обліку і оподаткування, менеджменту безпеки, основ

підприємництва, маркетингу, організації малого бізнесу, менеджменту перевезень та логістики та ін. [22].

ВИСНОВКИ

В ході дослідження правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях ми дійшли наступних висновків.

Категоріально-понятійний апарат правового механізму ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях включає в себе такі поняття як «ресоціалізація», «військовослужбовець», «бойові дії» та «правовий механізм». Правовий механізм ресоціалізації військовослужбовців після участі у бойових діях – це сукупність правових засобів державного впливу на відносини в сфері ресоціалізації військовослужбовці, які проходять військову службу та брали участь у бойових діях та здійснювати відповідні завдання для забезпечення національної безпеки і оборони України.

Понад 40 нормативно-правових актів врегульовують правовий статус військовослужбовців, в тому числі до систем нормативно-правових актів входять акти різної юридичної сили, зокрема, Конституція, кодекси, закони, підзаконні нормативно-правові акти. Для всіх військовослужбовців встановлюється єдина система правового та соціального захисту з урахуванням відповідності їх посад, військовому званню, тривалості військової служби, кваліфікації та ін.

Ресоціалізація військовослужбовців після бойових дій відноситься до категорії їх соціального захисту. Соціальні послуги в цій сфері надаються військовослужбовцям в порядку визначеним чинним законодавством України і можуть надаватися як періодично за звернення або необхідність, так і шляхом здійснення соціального супроводу (наприклад, забезпечення комплексної допомоги у вирішенні проблеми ресоціалізації такі послуги надаються за принципом добровільного вибору отримання чи відмови від них та з урахуванням терміну необхідного для вирішення проблеми ресоціалізації).

Правовий статус військовослужбовця є передумовою реалізації ним низки прав, які умовно можна включити до механізму ресоціалізації військовослужбовця після участі його у бойових діях та зобов'язання держави запровадити ефективні механізми такої ресоціалізації.

Програма ресоціалізації військовослужбовців після участі в бойових діях реалізуються за такими напрямками як: правова допомога, соціально-психологічна та медична реабілітація, професійна перекваліфікація та навчання, соціальна адаптація, діагностика та оцінка потреб військовослужбовців, підтримка та післяслужбова допомога.

Правова допомога військовослужбовцям, яким необхідно роз'яснення питань пов'язаних із службою чи з іншими життєвими ситуаціями, здійснюється системою безоплатної правової допомоги. Система органів безоплатної правової допомоги надає первинну та вторинну правову допомогу. До правових послуг первинної правової допомоги, які надається системою безоплатної правової допомоги відноситься: надання правової інформації; консультації і роз'яснення правових питань, допомогу у складанні скарг, заяв та інших документів правового характеру, окрім процесуальних документів. Право на отримання вторинної безоплатної правової допомоги у системі органів безоплатної правової допомоги мають військовослужбовці у статусі учасника бойових дій, ветерана війни, особи із інвалідністю внаслідок війни і учасників війни. Вторинна правова допомога включає в себе захист та здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, складання процесуальних документів та інше.

Медична реабілітація військовослужбовців після участі у бойових діях передбачає повне відновлення психічних та фізичних функцій для повноцінної соціалізації у суспільстві. Складається з

наступних етапів: медична діагностика за допомогою якої здійснюється комплексне обстеження військовослужбовця з метою визначення проблемних питань стосовно його фізичного стану; хірургічне лікування у випадку наявності серйозних травм чи поранень; медикаментозна терапія, яка ґрунтується на індивідуальному плані лікування військовослужбовців.

Необхідність соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців після участі у бойових дій зумовлена основним психотравмуючим впливом бойової обстановки в умовах тривалого перебуванням військовослужбовців під впливом специфічного бойового стресу. Також, психологічна реабілітація спрямована на подолання таких психологічних труднощів, як посттравматичний стресовий розлад депресія та тривожність у військовослужбовців після бойових дій. Використовуються такий метод психологічної реабілітації як підтримка групових сесій, який дозволяє військовослужбовцям спілкуватися з однодумцями що проходять схожий процес відновлення, відчувати підтримку та допомогу у подоланні військового досвіду. Також, застосовуються терапевтичні методи психологічної реабілітації (когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, релаксація та ін.), що дозволяє поліпшити емоційний стан військовослужбовців та здатність адаптуватися до нових умов.

Програма соціально-професійної адаптації військовослужбовця мають на меті забезпечення професійного навчання, сприяння у працевлаштуванні, наданні інформаційних, консультативних та профорієнтаційних послуг військовослужбовцям. Військовослужбовці-учасники бойових дій та члени їх сімей мають право на навчання за кошти місцевого або державного бюджету, соціальні стипендії, пільгові довгострокові кредити на навчання, безоплатне забезпечення підручниками та доступом до Інтернету в освітніх закладах, першочергове поселення та безоплатне проживання у гуртожитках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костишин Е. Ейблізм або дискримінація за ознакою інвалідності. Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у вирішенні актуальних проблем інклюзії: Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції (Чернівці, 22 листопада 2019 р.). Чернівці: Технодрук, 2019. С. 126-129.
2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03 1992 р. № 2232-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 11.02.24)
3. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#top> (дата звернення: 14.02.24)
4. Колесник І. Хто є хто серед військових: військовозобов'язаний, військовослужбовець, доброволець, мобілізований або контрактник? Громадська спілка «мережа правового розвитку». URL: <https://ldn.org.ua/consultations/khto-ie-khto-sered-viyskovykh-viys-kovozobov-iazanyy-viys-kovosluzhbovets-dobrovolets-mobilizovanyy-chy-kontraktnyk/> (дата звернення: 01.02.24)
5. Бойові дії. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-36156> (дата звернення: 11.03.24)
6. Семененко О., Дейнега О., Воронченко І., Борисюк С., Митченко С., Таран О. Щодо трансформації форм та способів воєнних дій в умовах ведення гібридних війн. Journal of Scientific Papers "Social development and Security". 2021. Т. 11 (2).С.11-23.
7. Про затвердження порядку виплати винагороди військовослужбовцям служби безпеки України за безпосередню участь у воєнних конфліктах в заходах їх забезпечення національної безпеки і оборони відсіч і стримування збройної агресії російської федерації чи в

антитерористичних операціях інших заходах в умовах особливого періоду: Наказ Служби безпеки України від 09.03.2016 N 115 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM053916> (дата звернення: 01.02.24)

8. Інформація для учасників АТО та ООС. Державна прикордонна служба країни. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/poryadok-otrimannya-statusu-uchasnikiv-boyovih-diy/> (дата звернення: 11.02.24)

9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.24)

10. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 18.02.24)

11. Бастричев В.С. Островська Н.О. Деякі аспекти соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи: Тези доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Хмельницький, 2018. С. 11-16.

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#top> (дата звернення: 11.01.24)

13. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 р № 704 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.01.24)

14. Основні права військовослужбовців. Довідник Міністерства оборони України в рамках проекту «Посилення демократичного контролю над Збройними Силами України», який здійснюється Міністерством оборони України та Координатором проектів ОБСЄ в

- Україні 2020 р. URL:
https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/osnovni_prava_vs_2020.pdf
f (дата звернення: 17.02.24)
15. Стародуб О. Одноразова грошова допомога як складова соціального захисту військовослужбовців. Верховний Суд. URL:
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Starodub_prezent.pdf (дата звернення: 08.01.24)
16. Про систему БПД. Безоплатна правнича допомога. URL:
<https://legaid.gov.ua/pro-systemu-bpd/> (дата звернення: 14.02.24)
17. Як військовослужбовцям отримати безоплатну правову допомогу? Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-viiskovosluzhbovtsiam-otrymaty-bezoplatnu-pravovu-dopomohu> (дата звернення: 12.01.24)
18. Матушак Р.М. Учасники АТО як суб'єкти права на надання безоплатної правової допомоги. Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи: Тези доповідей III Всеукраїнської науковопрактичної конференції. Хмельницький, 2018. С.33-36.
19. Чапляк А.П., Романів О.П., Надь Б.Я Основні напрямки реабілітації учасників бойових дій. Україна. Здоров'я нації. 2018.: Матеріали учасників конференції № 3/1 (51) URL:
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21539/1/59-61.pdf> (дата звернення: 12.03.24)
20. Які пільги в освіті мають учасники бойових дій та як ними скористатися. Education.ua URL:
<https://www.education.ua/news/2023/09/15/yaki-pilhy-v-osviti-maiut-uchasnyky-boiovykh-dii-ta-yak-nymy-skorystatsia/> (дата звернення: 14.03.24)
21. Державна програма соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2011 р.: Постанова Кабінету Міністрів

України від 12.05.2007 р. № 720. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/npas/79544431> (дата звернення: 17.03.24)

22. Список партнерів Програми НАТО-Україна з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців у 2018-2020 роках, контактних даних, перелік можливих напрямків перепідготовки та населених пунктів проведення курсів URL:
https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/nato_ua_2018_2020.pdf
(дата звернення: 07.04.24)

23. Проєкт «Україна — Норвегія: Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS)” URL:
https://www.mil.gov.ua/content/pdf/book_2021.pdf (дата звернення:
12.02.24)

24. Програма НАТО-Україна з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців URL:
https://www.mil.gov.ua/content/social_adaptation/nato-ua-2018.pdf (дата
звернення: 11.02.24)